

Seminar „Pisitrükised“

Koht: Tartu Ülikooli Raamatukogu

Aeg: 21. aprill 2010

Korraldaja: Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu kogude toimkond

Toetaja: Haridus- ja teadusministeerium, Tartu Ülikooli Raamatukogu,

Osavõtt: tasuta

Eelregistreerumine aadressil: Kristina.Pai@ut.ee

Kava

- 11.00 **Kristina Pai** (TÜR) “Milleks rääkida pisitrükistest?”
- 11.20 **Eneken Elias, Anne Ainz** (RR) “Pisitrükised Eesti Rahvusraamatukogus ja Eesti rahvusbibliograafia andmebaasis”
- 11.40 **Merike Kiipus, Hanna Väli** (KMAR) "Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu väikestrukture kogu"
- 12.00 **Kaarin Viirsalu** (TÜR) “Pisitrükised Tartu Ülikooli Raamatukogus”
- 12.20 Pisitrükiste näituse tutvustus

Vaheaeg 12.35 – 13.20

- 13.20 **Lemmi Liimets** (TLÜAR) “Pisitrükised Tallinna Ülikooli Akadeemilises Raamatukogus”
- 13.40 **Mait Talts** (TTÜ) “„Pisitrükised bibliofiilia kontekstis”
- 14.00 **Kalju Tammaru** (EHR) “Väikestest, kuid siiski tähtsatest asjadest”
- 14.20 **Katre Riisalu** (RR) – “Projekt *Europeana Travel* ja postkaardid”
- 14.40 Arutelu, küsimused, lõpetamine

Kogude toimkonna kevadseminar Tartu Ülikooli raamatukogus, teemal „Pisitrükised“

Ülevaade seminarist

21. aprillil toimus TÜ Raamatukogu konverentsisaalis seminar "Pisitrükised", osales üle 60 kolleegi.

Pisitrükiste teema on pidevalt päevakorral olnud alates sundeksemplari seaduse vastuvõtmisest 1997. aastal, kuid varemgi, sest tegemist on komplitseeritud ja töömahuka valdkonnaga. Väikesed väljaanded võivad esmapilgul näida vähetähtsate või lausa makulatuurina, samas on teada, et just nende hinnad kipuvad aastaid hiljem oksjonitel eriti kõrgele kerkima, sest nad on muutunud rariteetseks. Väikese kava, plakati, kutse või formulari peal võib olla kirjas midagi sellist, mis kuskil mujal ei kajastata, kuid on uurijale oluline. Just see muudab pisitrükised unikaalseks, ajaloolase uurimisobjektiks.

Ka väikese väljaande kirjeldamisega on ka kohati rohkem probleeme – tuleb otsustada, mida kirjeldada individuaalselt, mida mitte. Tavaliselt kataloogitakse ja hoiustatakse pisitrükiseid grupiviisiliselt. Milline teema valida grupikirje pealdiseks, et kasutaja selleni jõuaks? Kui palju teemasid luua, kuidas jõuda selleni, et raamatukogud lähtuksid võimalikult ühesugusest loogikast, mis oleks võimalikult kasutaja loogika sarnane?

Miks on pisitrükised bibliofiilide huviorbiidis? Mis on see, mis kajastub vaid "väikestes" väljaannetes, mis mõnikord võivad mõõtmelt olla väga suured? Kuidas pisitrükistega raamatukogudes toimetatakse - mille alusel neid süstematiseeritakse, kirjeldatakse, hoiustatakse ja kuidas huviline nad raamatukogu kataloogist üles leiab? Kas tänu grupikirjele on nad kasutajale lihtsamini leitavad või vastupidi? Kuidas teha nende leidmine kasutaja jaoks kõige mugavamaks?

Tavaliselt on pisitrükis väike, kas siis sisult või mõõtmelt. Mõnikord on lühiajaline või napp sisu mahutatud väga suurele pinnale, nagu näiteks plakatite puhul.

Kristina Pai avas seminari, tutvustas seminari korraldajaid (ERÜ kogude toimkonna liikmed) ja andis ülevaate pisitrükiste üle peetud aruteludest ERÜ kogude toimkonnas. Oma ülevaates peatus ta järgmistel teemadel.

- Kuidas pisitrükiseid defineerida ja miks on see vajalik? Võimalikult täpne definitsioon on oluline kirjeldamisel, et teha otsus, millal pisitrükist kirjeldatakse individuaalselt, millal grupiviisiliselt. ERÜ kogude toimkond on ERÜ terminoloogiatoimkonnale välja pakkunud senisest täpsema pisitrükise definitsiooni : “Pisitrükis ehk väikestrukis on väljaanne, mis on väike kas **mahult** (kutse, reklaamleht jne) või **sisu** poolest (tekst puudub või on selle osakaal väike või väheoluline või ei esine seotud teksti) või on **lühiajalise tähtsusega**, vaid konkreetseks puhuks valmistatud (valimisplakat, kava jne).

- Kas saame öelda, kui paks peaks olema väljaanne, et saaksime seda nimetada raamatuks või kui väike, et pisitrükiseks? Üldjuhul ei saa rääkida vaid lehekülgedest, sest pisitrükise definitsioon sätestab ka sisulise väiksuse (100 lk seostamata teksti = pisitrükis). Siiski on vanemate trükiste puhul (ilm. kuni 1944) kokku lepitud, et kõik üle 4 lk pisitrükised kirjeldatakse individuaalselt, sellest põhimõttest lähtuti ka Eesti Rahvusbibliograafia 1918-1944 koostamisel (sisse olid arvatud ka kontserdi- ja muud kavad, loteriivõitude tabelid ja formularid, millel on juhendav osa).

- Milliseid trükiseid peetakse pisitrükisteks? Tavaliselt on pisitrükisteks: sõidugraafikud, reklaam- ja kliendilehed, meisterdamisraamatud, hinnakirjad, juhendid, lauamängud, ilma tekstita väljaanded, formularid, raamatureklaamid, näituste kataloogid, õppe-, koolitusprogrammid, tootekataloogid, liikmete jm nimekirjad ja loendid, lendlehed, telefoniraamatud, kuulutused, müürilehed, postkaardid, õppekavad, valimisreklaamid, ühingute sisedokumendid, ülikoolide ja kõrgkoolide tutvustused, tegevusplaanid, aruanded, eksliibrised jne. Väga sageli võib ette tulla ka olukord, et samatüübiline väljaanne olla käsitletav hoopis kas raamatu või perioodilise väljaandena! See on üks aspekt, mis teeb töö pisitrükistega keerukaks.

- 2008. aastal teadus- ja arhiivraamatukogudes läbiviidud **Riigikontrolli aruandes Riigikogule on öeldud**: “Sundeksemplaridena kogutakse teavikuid, mille rahvuskultuuriline väärtus on kaheldav”. Loomulikult raamatukogud vaidlustasid selle seisukoha (**TÜR vastusest**: “Vaadeldes raamatuturu hindu vanade raamatute ja pisitrükiste osas – on sageli kõige kallimad on just väikse formaadiga nn ajutised väljaanded, sest neid üldjuhul kodudes ei säilitata. Kaasajal ei ole võimalik teha adekvaatseid otsuseid, säilitamine peab olema võimalikult valikutevaba. (Piirangud on juba ka seaduses ära toodud tarbetrükiste näol, mida ei loeta sundeksemplaride hulka.) Õnneks on praegu muutmisel oleva Sundeksemplari seaduse koostamisel arvestatud raamatukogude ja uurijate seisukohti. Seaduse eelnõu kaaskirjast: „Rahvuskultuuri pärandi säilitamiseks on endiselt vajalik koguda sundeksemplare kõigist objektidest. Ajaloo seisukohast võib ka hetkel vähese väärtusega teavikutel (näiteks reklaamväljaanded, kutsed, kavad jne) olla aastate pärast isiku- või kultuuriloo uurimisel oluline sisu. Otstarbekas on koguda rahvuslik kultuuripärand suuremate valikuteta täna, kui osta seda aasta pärast nn järelturult. Eestis tegutsenud isikute, seltside, koguduste, asutuste, organisatsioonide tegevust uurides läheb uurijatel vaja sageli just pisitrükiseid, mis sisaldavad laiemale üldsusele huvipakkuvaid, kuid seni monograafiates või ajakirjanduses kajastamata fakte ja lisainformatsiooni.“

- Tartu Ülikooli Raamatukogu vanim pisitrükis pärineb 1767. aastast. Pisitrükiste kogusse on koondatud ürituste kavad, plakatid, kutsed, postkaardid, voldikud, tutvustused, infomaterjalid, kuulutused, läkitused jne. Kogu suurus on ligi 140 000 trükist.

Raamatukogud, kes pisitrükistega töötavad andsid ülevaate oma pisitrükiste kogudest, tehtavast tööst, tööjõust, pisitrükiste süstematiseerimisest ja hoiustamisest ning kaasnevatest probleemidest. Raamatukogude pisitrükistee kogudest andsid ülevaate järgmised kolleegid:

Eneken Elias Rahvusraamatukogust teemal „Pisitrükised Eesti Rahvusraamatukogus“. Üksiti kandis ta ette ka **Anne Ainzi** ettekande „Pisitrükised Eesti rahvusbibliograafia andmebaasis“.

Merike Kiipus Kirjandusmuuseumi arhiivraamatukogust teemal „Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu väikestrukture kogu" (ettekande koos **Hanna Väliga**);

Kaarin Viirsalu TÜRist teemal „Pisitrükised TÜ Raamatukogus“;

Tallinna Ülikooli Akadeemilise raamatukogu poolt andsid pisitrükistega tehtavast tööst ülevaate **Katrin Kaugver** ja **Marje Tamre**.

Seminari vaheajal avati 2. korruse lugemissaali fuajees TÜR pisitrükiste spetsialisti **Kaarin Viirsalu** koostatud **näitus pisitrükistest**. Väljapanek andis ülevaate nii vanematest kui ka uuematest eri valdkondade väljaannetest.

Seminari teises osas keskenduti bibliofiiliale, trükindusele ja Euroopa liidu projekti toel tehtavale.

Mait Talts (Tallinna Tehnikaülikool) rääkis teemal „Pisitrükised bibliofiilia kontekstis" – mida kogutakse, kes on Eestis tuntumad pisitrükiste kogujad.

Kalju Tammaru Eesti Hoiuraamatukogust arutles tabava pealkirja all “Väikestest, kuid siiski tähtsatest asjadest” nii definitsioonide lähtealustest: raamatu-brošüüri-pisitrükise definitsiooni seos köitmise ja poognatega kui ka laiemast raamatukogunduslikust taustast;

Katre Riisalu Rahvusraamatukogust tutvustas projekti *Europeana Travel* raames tehtavat tööd eesti vaatekaartidega. Kui palju ja milliseid postkaarte Eestis välja anti, kes olid tuntumad fotograafid? Kui suur on Rahvusraamatukogu postkaardikogu ja mida ELi projekti raames selle kogu avamiseks teha on plaanis.

Päev lõppes elava aruteluga. Veendusime üheskoos, et pisitrükis ei ole pisiasi! Täname rääkijaid ja kuulajaid! Üritust peeti huvitavaks (ühe osaleja lausekatke: "Hästi tehtud! Tehke veel!"). Seminarist on olemas ka keskpärase kvaliteediga salvestus (tehtud veebiülekanne tehnikat kasutades, mis ei võimalda kahjuks väga head kvaliteeti, kuid peasi, et on olemas!).